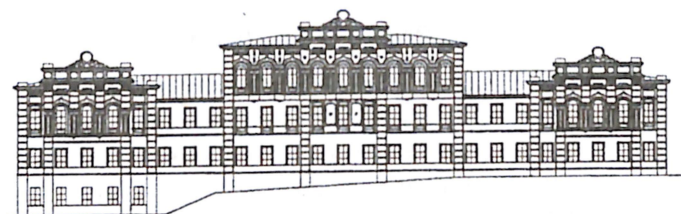

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

Вісник

Харківської державної
академії культури

Випуск 6
Збірник наукових праць

Харків — ХДАК
2001

революций: Пер с англ. – М.: Прогресс, 1975. – 288 с.; 12. Татаринов Ю. Б. Проблемы оценки значимости научных результатов (достижения современной астрономии) // Историко-астроном. исслед. – Вып. XVIII. – М., 1986. – С. 79-104; 13. Кобелев О.М. Бібліометрія – один із шляхів оптимізації бібліотекознавчих досліджень // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – Вип. I: Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика. – Х., 1999. – С. 62-67; 14. Кобелев О.М. Розвиток кількісних методів у бібліотекознавстві // Вісн. Кн. палати. – 1998. – №2. – С. 12-14; 15. Логико-гносеологический анализ науки / АН Каз. ССР. Ин-т философии. – Алма-Ата: Гылым, 1990. – 496 с.; 16. Штофф В.А. Проблемы методологии научного познания. – М.: Высш. шк., 1978. – 269 с.; 17. Ким В.В. Семиотические аспекты системы научного познания: Филос.-методол. анализ. – Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1987. – 224 с.; 18. Зведенюк А.В. Становление научного знания: Гносеолог. аспекты. – Ташкент: Изд-во «Фан», 1989. – 185 с.; 19. Карташов Н.С., Скворцов В.В. Общее библиотековедение: Учеб.: В 2 ч. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та культуры, 1996. – Ч.1.: Теоретические основы библиотековедения. – 88 с.; 20. Зорин Н. Врач как ученый: Размышления о медицин. образовании // Высш. образование в России. – 1998. – № 2. – С. 68-75.

Надійшла до редколегії 27.02.2001 р.

УДК 023.1:346.2

І.О. ДАВИДОВА

НА ШЛЯХУ ДО ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕКИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Розглядаються основні питання правового забезпечення організації функціонування електронних бібліотек, висвітлено проблеми застосування норм авторського права і суміжних прав до головних напрямів її діяльності

Формування бібліотечного соціального інституту на якісно нових організаційних, управлінських, технічних та технологічних засадах, забезпечення споживача інформацією за допомогою локальних, міжрегіональних і міжнародних (глобальних) мереж комунікації, дистанційний доступ до національних і закордонних баз даних, взаємодія з автоматизованими інформаційними системами приводить до необхідності першочергового вирішення правових питань його функціонування і істотного поновлення інструментарію правового регулювання всіх сторін цієї діяльності.

Поняття «електронна бібліотека» виникло на початку 90-х р. і

за визначенням розробників першої електронної бібліотеки на базі бібліотеки Лос-Аламоської Національної лабораторії (США) означає віддалений доступ до інформації, де б вона не зберігалася, за допомогою сучасних комп'ютерних технологій [7]. У світовій інформаційній практиці існує низка проектів по розробці і створенню електронних бібліотек, формуються національні програми, які включають як розробку соціальних, управлінських, технологічних, правових принципів формування і використання електронних бібліотек, так і конкретні проекти.

Найвідоміші з них проекти «Гутенберг» (США), BIBDEL (затверджений Європейською комісією в 1994 р., що має за мету створення інформаційної технології доступу до бібліотечних каталогів для віддалених користувачів. Результати проекту знайшли застосування у Великобританії, Ірландії і Греції. Створення великої цифрової відеобібліотеки з системою пошуку на базі знань, яка працює в інтерактивному режимі з повнотекстовими базами даних (БД), передбачає проект INFORMEDIA. Прикладами створення електронних бібліотек на основі архівних фондів можуть бути американський проект «Пам'ять Америки» і деякі проекти Бібліотеки Конгресу США. Розпочато роботу по створенню національної системи електронних бібліотек України [10] та Росії [3]. Десятки відповідних проектів у США, Японії, Великобританії, Швеції, Фінляндії та інших країнах, що реалізуються в масових, урядових і університетських бібліотеках, архівах, наукових центрах та інших документно-інформаційних структурах, дають підставу говорити про новий етап розвитку бібліотечного соціального інституту, який є одним із суб'єктів інформаційного права. Визначення електронної бібліотеки як суб'єкта права є найважливішим завданням, оскільки соціальне призначення інформаційного права полягає в регулюванні поведінки учасників певних інформаційних відносин, в юридичній регламентації їх діяльності. Таке регулювання буде ефективнішим, коли можливі аспекти інформаційних стосунків у комп'ютеризованому інфосередовищі будуть чітко визначені щодо всіх можливих учасників інформаційних відносин.

Електронна бібліотека, що являє собою сукупність інформаційних видань, БД і інших електронних продуктів, об'єднаних єдиним електронним каталогом та функціонуючих на основі технологічних і технічних засобів, які забезпечують доступ до цих інформаційних ресурсів, є учасником правовідносин і всі свої завдання повинна вирішувати в чітко визначеному правовому полі. До головних завдань електронної бібліотеки можна віднести:

- забезпечення збереження електронних версій на всіх можливих видах носіїв;
- створення і ведення каталогів електронних продуктів і забезпечення вільного доступу до них з боку користувача;
- забезпечення технічної і технологічної підтримки доступу до будь-яких електронних матеріалів, незалежно від платежів і форматів;

Правове регулювання діяльності електронної бібліотеки як різновидного і просторово розподіленого середовища повинне здійснюватись на декількох рівнях:

- на рівні правового регулювання діяльності електронної бібліотеки як соціального інституту;
- правове регулювання процесів створення і використання електронних продуктів та послуг;
- на рівні забезпечення прав громадян на інформацію, інтелектуальну власність (результати творчої праці), прав користувачів електронних продуктів та послуг.

Правове забезпечення функціонування електронних бібліотек включає їх юридичний статус, правові норми, що визначають порядок її функціонування, регламентують процеси створення, надання і використання інформації; права, обов'язки і відповідальність персоналу; правові положення окремих видів управлінської діяльності тощо.

До сфери законодавчого регулювання діяльності електронних бібліотек практично в усіх країнах світу входять такі її аспекти, як: авторські та суміжні права, правовий захист БД та всіх типів електронних контрактів, захист комп'ютерних програм, персональних даних, ідентифікація користувача, електронні розрахунки в інформаційній мережі. Складність проблеми законодавчого врегулювання процесів розвитку і функціонування електронних бібліотек полягає в тому, що вони охоплюють цілий комплекс організаційних, технологічних, технічних проблем, які повинні мати правове підґрунтя.

Технології функціонування електронної бібліотеки припускають використання технічних засобів, що дозволяють оперативно здійснювати копіювання і поширення інформації (у вигляді документів, текстів, фрагментів), що є традиційними об'єктами авторського права. Більше того, виникають нові об'єкти авторського права (електронний документ /файл/, електронне видання, копія оригіналу електронного документа, БД і Бн як масиви документованої інформації, WWW тощо), які потребують негайної правової регламентації.

Нині Україна має систему інформаційного законодавства, що частково забезпечує правове поле функціонування електронної бі-

бліотеки. До цієї системи належать:

- інформаційно-правові норми Конституції України, які закріплюють інформаційні права і свободи, встановлюють основні права й обов'язки відповідних суб'єктів з питань створення і поширення інформації;

- галузі і розділи законодавства України, що присвячені питанням інформаційного права (Закони України «Про національну програму інформатизації» (1998 р.), «Про авторське право і суміжні права» (1993 р.), «Про інформацію» (1992 р.), «Про науково-технічну інформацію» (1993 р.), «Про захист інформації в автоматизованих системах» (1994 р.), проект Закону «Про фахове представництво в сфері інтелектуальної власності», «Про видавничу справу» (1997 р.), «Про друкарські засоби масової інформації (пресі) в Україні» (1993 р.), «Про інформаційні агентства» (1995 р.), «Про обов'язковий примірник документів» (1999 р.) тощо.

- окремі інформаційно-правові норми, що стосуються інших галузей законодавства (Цивільний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Митний кодекс України, Кримінальний кодекс, акти про відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері).

Базовим юридичним актом, що регулює діяльність електронної бібліотеки, є Закон України «Про авторське право та суміжні права» (23.12.1993р.) (далі – Закон). Закон регулює правовідносини у галузі авторського права і суміжних прав; визначає майнові і немайнові права авторів, порядок охорони творів, термін дії, порядок передачі авторського права. Наведено перелік творів, що охороняються, а також тих об'єктів, на які поширюється чинність закону. Охороні підлягають твори науки, літератури, мистецтва, до інших видів творчої діяльності відносять: БД, експертні системи, програми для ЕОМ, відкриття, винаходи, промислові зразки, ноу-хау, торгові секрети, товарні знаки, фірмові найменування і знаки обслуговування. Визначено сферу чинності закону, порядок охорони творів, засоби цивільно-правового захисту. Регламентується діяльність організацій по колективному управлінню майновими правами авторів і власників суміжних прав.

Авторське право на вищезазначені об'єкти виникає в силу їх створення. Для визнання і здійснення авторського права не потрібно реєстрації або дотримання інших формальностей.

Закон пройшов ретельну експертизу спеціалістів і юристів Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) і одержав позитивну оцінку, в цілому відповідає нормам Бернської конвенції

про охорону літературних і художніх творів, вимогам Європейської Спілки.

Основним інформаційним ресурсом електронної бібліотеки є БД. Бібліотека виступає їх створювачем (центром-генератором БД, центром обробки БД), або користувачем чи інформаційним брокером, якщо забезпечує посередницькі послуги до віддаленого ресурсу. Згідно з Законом БД розглядається як «сукупність даних, матеріалів або творів у формі, яку читає машина»[4]. Основою цього положення є Директива Ради Європейського Співтовариства від 13 грудня 1990 р. Але такий підхід не охоплює всього комплексу складових БД.

В наш час з цього питання актуальним є прийняття окремого закону з урахуванням рекомендацій Європейського парламенту від 23 липня 1993 р. Європарламент уточнює, що БД означає комплект упорядкованих праць або інших матеріалів, які зберігаються і доступні за допомогою електронних засобів, а також матеріали, необхідні для оперування базами даних, такі як тезаурус, індекс або система для одержання або надання інформації. Згідно з цими положеннями країни-учасниці будуть охороняти БД авторським правом як зібрання (колекції, комплекти), що обумовлено в п.5 ст.2 Бернської конвенції. БД можуть бути захищені авторським правом, якщо вони оригінальні і представляють зібрання праць або матеріалів, які з причини їх відбору або розміщення є авторським інтелектуальним твором. Ніякий інший критерій не може використовуватися для визначення законності надання базам даних права такого захисту.

Згідно з цими правовими нормативними актами автором визнається особа, зусиллям якої створена БД. Дані або інформація, щоб потрапити під визначення БД, повинні бути збірником або компіляцією даних, інформації або інших матеріалів, незалежних один від одного, але поєднаних в структурованій формі. Власник авторських прав має права на контроль тимчасового і постійного відтворення; передачу, адаптацію, реорганізацію та інші зміни; поширення й надання користувачеві.

Авторське право поширюється на всі види БД, створені різними мовами й у будь-якій формі. Але, при цьому, правова охорона не поширюється на ідеї, принципи, методи, процеси, системи, засоби, факти, відкриття і концепції, що лежать в основі створення БД, програми або певного їх елемента.

Авторське право на програми і БД не пов'язане з правом власності на їхній матеріальний носій (дискета, вінчестер, компакт-диск). Будь-яка передача прав на матеріальний носій не означає передачу прав на програму для ЕОМ і БД.

Слід зауважити, що законодавство закріплює лише авторсько-правову охорону БД, хоча для об'єкта охорони прийнятнішим є принцип контекстного правового регулювання відносин інформаційної власності. Цей принцип припускає можливість правової охорони інформаційних продуктів, БД на основі норм деяких інститутів права, зокрема авторського права, патентного права, права на товарний знак, обов'язкового права, включаючи норми права про виробничі секрети і несумлінну конкуренцію.

Саме з цією метою додатково розроблена концепція правової охорони БД і програм в Україні і підготовлено проект Закону «Про внесення змін і доповнень у деякі законодавчі акти України по забезпеченню правової охорони комп'ютерних програм і баз даних»⁴. У цих документах зроблений акцент на тому, що комп'ютерні програми і БД як специфічні об'єкти інтелектуальної власності повинні мати особливий статус правової охорони. Поряд з авторським правом вони мають охоронятися патентним договірним правом, законодавством про несумлінну конкуренцію, охорону комерційної таємниці. Необхідно реалізувати комплексний підхід до їхнього захисту на законодавчому і виконавчому рівнях. Йдеться про внесення змін і доповнень у цивільний кодекс, цивільно-процесуальний кодекс, кримінальний кодекс, кодекс про адміністративні правопорушення, а також у Закони «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (1993 р.), «Про обмеження монополізму і недопущення недоброякісної конкуренції» (1996 р.).

Основні права автора на обнародування, відтворення, розповсюдження БД(а також творів науки, літератури, мистецтва) реалізуються через укладання авторських договірних відносин. Закон регулює відносини між автором і роботодавцем по створенню БД (ст. 20), встановлює порядок передачі майнових прав автора іншим особам (ст.27). Безпосередньо авторським договором у цьому Законі присвячена лише одна стаття (30). Жоден нормативний акт України не регулює відносин автора з користувачем його творів, не містить норм про авторські договори, та саме вони надають змогу власникові належним чином реалізувати свої права та інтереси, якнайкраще захистити їх, включаючи до договору відповідні умови й застереження.

Предметом авторського договору може бути широке коло правових дій, пов'язаних з авторськими правами, яке не регламентується законодавством України. Це, насамперед, дії автора по створенню самого твору (БД), передбаченого замовленням, передача іншій особі автором чи його правонаступником права на використання БД, передача майнових прав автора чи інших осіб, що ма-

ють авторське право, іншим особам. Для захисту прав та інтересів виробників БД спосіб її використання має зазначатися в договорі.

Авторське право на БД, електронні каталоги, що створюються в бібліотеках, належать самим бібліотекам, вони є власниками і можуть їх поширювати без будь-яких обмежень (подавати в Інтернет, записувати на оптичні диски для передачі іншим організаціям тощо).

Бібліотечний соціальний інститут виступає як складна соціальна організація, діяльність якої забезпечується розвитком передачі знань і інформації в суспільстві. Відмінність електронної бібліотеки від традиційних бібліотечних систем, з одного боку, і БД, з іншого, полягає в орієнтації на великі гетерогенні масиви документів, які зберігаються в електронній бібліотеці у вигляді, придатному для опрацювання за допомогою пошукових систем з метою вирішення багатофункціональних завдань. Користувач на свій запит може одержати не тільки документ, але і фрагмент документа, текст або безліч документів. При цьому невирішеними виявилися теоретичні питання співвідношення традиційних понять права (власності, інтелектуальної власності, зобов'язань, відповідальності тощо) і таких феноменів як «інформація», «інформаційний продукт», «інформаційний ресурс».

Ситуація, що створилася, зумовлена декількома причинами. З одного боку, природа інформації й інформаційного продукту має яскраво виражені особливості, до яких можна віднести можливість багаторазового використання, невичерпність при споживанні, зберігання інформації у суб'єкта, що її передає, спроможність до зберігання, накопичення, інтегрування, що не укладається в звичні форми предметів правових відносин. З іншого боку, сучасний етап розвитку соціальних комунікацій збагатив інформаційне середовище новими формами і методами створення, переробки і передачі інформації, новими видами інформаційних послуг. Відбулася революція в сфері засобів і форм фіксації, тиражування, передачі інформації; зазнало переоцінки те, що є основною перевагою документальних комунікацій - стабільність фіксованого тексту. Намічено повернення до фундаментальних для людини категорій - інформаційних квантів, ідей і фактів; «розфасування» єдиного знання в різноманітні документальні «упаковки», неформальних інформаційних комунікацій, які здійснюються на новій комп'ютерній основі. У постіндустріальному суспільстві традиційна документальна предметність трансформувалася в якісно нові форми: гіпертекстові системи, системи обробки знань, експертні системи тощо, що з точки зору розвитку комунікативних відносин є проявом заміни документальної предметності інформаційною і

когнітивною. Саме ці процеси, перш за все притаманні обслуговуванню користувача в електронному середовищі, реалізуються в умовах незадовільно регульованих інформаційних відносин і потребують нових механізмів правової регламентації.

Серйозні проблеми в сфері охорони авторських прав виникають при реалізації механізму інтерактивних дистанційних інформаційних послуг, розповсюдженні електронних ресурсів, що включають насамперед системи сигнальної інформації і системи електронної доставки документів.

У механізмі забезпечення користувачів копіями першоджерел в електронній формі по лініях зв'язку, до якого можна віднести такі основні технологічні процеси як замовлення, виготовлення, передача копій, організація збереження (повнотекстові БД) і доступу до них, не розроблені зручні і прості засоби відшкодування авторських і майнових прав видавців у разі електронного копіювання. У зв'язку з цим неминучі різні порушення цих прав. Загальносвітова тенденція інтеграції бібліотечної справи з інформаційною, а інформаційної діяльності з видавничою справою і поліграфією знайшла своє конкретне відображення в рекомендаціях ІФЛА. На 62-й Генеральній конференції цієї федерації (1996р.) було прийнято заяву, яка відбиває офіційну позицію ІФЛА з питань авторського права в електронному середовищі [5]. В заяві відзначається, що «виготовлення бібліотекарями електронних копій матеріалів, захищених авторським правом, і їх тимчасове збереження в системі електронної доставки документів не слід вважати порушенням авторських прав». Але в національних нормативних актах України, що не може не турбувати фахівців [8], ця офіційна позиція авторитетної міжнародної організації поки що не знайшла законодавчої підтримки. У нещодавно прийнятому Законі України «Про обов'язковий примірник документів» [9] передача певному колу бібліотек з видавництва комп'ютерних версій друкованих видань для формування на цій основі національних депозитаріїв не передбачається, хоча у процесі підготовки документа подавалися відповідні пропозиції до профільних комісій Верховної Ради України.

Кардинальним вирішенням проблеми авторського права стало б внесення до чинного Закону України «Про обов'язковий примірник документів» доповнення про передачу видавництвами цифрових копій творів друку певним книгозбірням для депозитарного зберігання. Це створило б передумови для того, щоб Україна стала одним зі світових лідерів у створенні електронних бібліотек [8].

Щоб ідея електронного копіювання і доставки документів мала розвиток в нашій країні, потрібні, як відомо, або державна зацікавленість, або чітко визначений комерційний інтерес. На нашу думку, саме ці підходи впливатимуть на характер і засоби вирішення всіх організаційних, технологічних та юридичних проблем учасниками цього процесу. Неминуче виникають означені проблеми і при дотриманні авторських прав закордонних видавництв.

Особливо нагальною є проблема правового регулювання Інтернету. Вирішення проблеми авторського права з розвитком електронних видань і глобальних інформаційних мереж у світовому інформаційному середовищі є дуже неоднозначним. Існують різні точки зору на захист авторських прав у нових умовах. Деякі фахівці вважають, що цей захист повинен бути послаблений. Суспільство хоче мати вільний доступ до інформації, а закон повинен сприяти цьому процесові. Можна погодитись з твердженням про суперечливість використання старої законодавчої традиції у вік електронного копіювання, але ця точка зору не зважає на те, що правова захищеність є фактором, який заохочує авторів на створення необхідних суспільству творів.

Інші стверджують, що технологічний прогрес не виправдовує зниження рівня захисту авторських прав. Якщо комп'ютерні мережі роблять дуже простими нелегальні копіювання і розповсюдження інформації, то закон повинен або легітимізувати цю ситуацію, або опинитись перед можливістю повсюдних правопорушень. Саме шлях цивілізованого правового вирішення питань авторського права вважають найсприятливішим для розвитку інформаційного середовища розвинені країни, де до законів про охорону авторських прав були внесені деякі виправлення, необхідні для їх функціонування в інформаційному суспільстві.

Розглядаючи Інтернет як сукупність мереж, які створюють нову соціальну ситуацію, не обмежену національними межами, можна дійти висновку, що Інтернет створює комплекс соціальних і технологічних проблем, а правові проблеми, які виникають у зв'язку з його функціонуванням, не є властивими тільки Інтернету і виникають при роботі з будь-якими мережами й інформацією, що циркулює в них. Більше занепокоєння центрів-генераторів БД у зв'язку зі створенням електронних бібліотек викликає проблема порушення авторських прав на твори, доступні у мережевому режимі. Легкість копіювання, практична неможливість контролю з боку авторів створюють умови для масових порушень авторського права.

За допомогою комп'ютерної техніки право на копіювання буде

використовуватися особливо часто. Наприклад, коли переглядається документ, що знаходиться на іншому комп'ютері, він, по суті – копія. Відповідно до американських законів, занесення захищеного авторським правом матеріалу в пам'ять комп'ютера є репродукцією цього матеріалу, оскільки репродукція може, використовуючи термінологію закону, «сприйматися, репродукуватися або передаватися за допомогою машини або інших засобів». Коли документ заноситься в комп'ютер, – чи на твердий диск, дискету, або в оперативну пам'ять, – більш ніж на дуже короткий період, робиться копія. Коли друкарська праця «сканується» і трансформується в цифрову форму, також робиться копія – цифровий файл. Навіть у тому разі, якщо файл завантажується з дошки оголошень або іншого серверу, вважається, що зроблено копію. Якщо цю копію необхідно поширити серед інших користувачів або розмістити на своїй Інтернет-сторінці, потрібно обов'язково одержати дозвіл власника авторських прав. У разі, якщо від нього відповідь не надійшла, у світовій юридичній практиці це означає відмову.

Закон надає численні винятки з «виняткових» прав власників інтелектуальної власності (ст. 15, 16, 17 Закону України). Типовим прикладом вільного використання є включення в документ частин або фрагментів вже існуючих текстів, наприклад, цитування книг або фрагментів статей. Для визначення основ вільного використання необхідно розглянути такі чинники:

- мета і характер використання (комерційна або освітня);
 - природа захищеної авторським правом роботи;
 - розмір та істотність запозиченого фрагмента стосовно всієї праці
- ; вплив використання на потенційний ринок або цінність захищеної роботи.

Існують винятки для бібліотек: репродукції або поширення повинні бути зроблені не з метою прямої або непрямої комерційної вигоди; фонди бібліотеки повинні бути доступні не тільки дослідникам, пов'язаним із бібліотекою, але і іншим користувачам; репродукції і розповсюдження праць повинні здійснюватися з означенням авторських прав. У той же час передача по мережах мультимедійних продуктів, невизначеність статусу електронного видання потребують подальшого вдосконалення цих нормативних актів.

Основним механізмом захисту авторських прав є судовий захист. Практика розгляду справ про порушення авторських прав на електронні продукти і БД у судах і арбітражних судах в Україні ще тільки формується, необхідність вирішення цієї проблеми буде зростати з розвитком українського сегменту Інтернет.

Електронна бібліотека відрізняється від Інтернет, де все вважається безкоштовним (хоча фактично функціонування Інтернет базується на подвійній ідеології: інформрозваги для багатьох і інформація для деяких). Не всі сучасні ЦГБД, які функціонують в умовах ринку, готові безплатно надавати свої джерела через бібліотеки. Доступ потребує крім охорони прав виробників, угод, платежів, з чим уже зіткнулися головні інформаційні центри, а також гарантованої ідентифікації користувача, правомірності електронного підпису. Серйозної розробки потребує комплекс логістичних заходів щодо контролю за прямуванням інформації: визначення цілі, чіткість оплати (стандартними засобами платежів, що пристосовані до бібліотечної специфіки на світовому ринку, є електронні платежі, кредитні карти, чеки, передоплата), відслідковування питань, пов'язаних із копірайтом тощо.

Таким чином, бібліотечний соціальний інститут на етапі техніко-технологічних змін свого функціонування в інформаційному суспільстві має безліч надзвичайно важливих проблем, що потребують свого якісного, вивіреного і термінового вирішення і, зокрема, проблема використання авторського права на всіх напрямках діяльності електронної бібліотеки. Наявна законодавча база та правові документи не забезпечують ефективного захисту інтересів не лише авторів і працівників, що формують електронні інформаційні ресурси, а й інших власників інформаційних продуктів. Низка нечітко визначених положень і прогалин негативно впливає на правові, економічні, організаційні відносини створювачів, власників і користувачів електронних бібліотек.

Вся складність полягає в тому, щоб знайти компроміс інтересів, який дозволив би, з одного боку, надати належну охорону інтересам «головного» суб'єкта творчості – виробникові інформаційних продуктів та послуг (ЦОБД, ЦГБД), передбачити автономію інтересів інформаційних посередників, що надають інформацію споживачеві, а з іншого, певним чином представити на достатньо високому рівні інтереси самого споживача. Шлях до електронної бібліотеки триває.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреев А. «Гутенберг» или пора заводит электронную библиотеку // *Мир Internet*. – 1997. – № 8. – С. 19-24;
2. Антопольский А.Б. Информационные ресурсы России // *Науч. и техн. б-ки*. – 2000. – № 1. – С. 43-52;
3. Евстигнеева Г.А., Земсков А.И. Электронная информация – электронная библиотека (Международ. семинар в г. Пушчине) // *Науч. и техн. б-ки*. – 2000. – № 6. – С. 46-52;
4. Закон України «Про авторське право і суміжні права» // *Відомості Верховної Ради*

України. – К., 1994. – № 13. – С. 327-344; 5. Заявление, отражающее официальную позицию ИФЛА по вопросам авторского права в электронной среде // Библиотеки за рубежом. – 1996. – Вып. 3; 6. Конференция ИФЛА в Бангкоке // Библиогр. – 2000. – № 2. – С. 146-148; 7. Лисандро Р. Рамос. Сеть, которую давно ждали // LAN MAGAZINE. Русское издание. – 1995. – № 4. – С. 89-91; 8. Павлуша І. Електронні бібліотеки : зарубіжний досвід, питання розробки української концепції // Бібл. вісн. – 1999. – № 4. – С. 13-24; 9. Про обов'язковий примірник документів: Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 595-XIV / <http://www.rada.kiev.ua/zakl.htm>; 10. Чекмарьов А.О., Костенко Л.Й., Павлуша Т.П. Національна система електронних бібліотек / Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 1998. – 50 с.

Надійшла до редколегії 18.01.2001 р.

УДК 025.22(09)

А.А. СОЛЯНИК

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ДжЕРЕЛ ДОКУМЕНТОПОСТАЧАННЯ БІБЛІОТЕК

Запропоновано періодизацію історії розвитку системи документопостачання бібліотек

Процес об'єктивного пізнання явищ дійсності неможливий без актуалізації минулого, визначення історичних етапів розвитку об'єкта дослідження, виявлення механізмів його якісного оновлення, тенденцій майбутнього перетворення. Згідно з законами діалектики, виникнення та розвиток об'єктів, їх перехід з одного якісного стану в інший зумовлені взаємодією явищ, наявністю зв'язків між ними та оточуючим середовищем. Дослідження передумов, особливостей та закономірностей функціонування явища дозволяє не тільки створювати умови для підтримки його оптимальної структурної організації, але й прогнозувати тенденції подальшого вдосконалення.

Основою розвитку будь-якої системи є поступове накопичення кількісних змін і постійне якісне оновлення її структурних елементів. Процес розвитку являє собою єдність переривчастого та безперервного. Переривчастість у розвитку системи позначається переходом до якісно нового етапу її існування, на якому структура системи стає складнішою, досконалішою та інформаційноємнішою, завдяки чому можливості системи поширюються, зростає потенціал її стійкості та життєздатності. Серед об'єктив-